

УДК 94(477.8)**ББК 86. 377. 1****о. П.Є. Кам'янський****СТАНІСЛАВСЬКА ЄПАРХІЯ ЗА ЄПИСКОПА ЮЛІАНА САС-КУЇЛОВСЬКОГО (1891–1896 рр.)**

Дана стаття присвячена дослідженню важливої проблеми історії становлення й розвитку Станіславської єпархії Української греко-католицької церкви, духовності українського народу в період єпископства Юліана Сас-Куїловського.

Автор усебічно проводить аналіз актуальної проблеми в історично-релігійному плані, що служить свідченням наявності наукової новизни дослідження. Особливої уваги заслуговує використана значна кількість архівних матеріалів, джерел і публікацій з історії церкви.

Ключові слова: Українська греко-католицька церква, (УГКЦ), католицька церква, єпархія, священик.

В історії становлення й розвитку Станіславської єпархії УГКЦ визначне місце посідає її другий єпископ Юліан Сас-Куїловський, який очолював єпархію в 1891–1899 рр. Актуальність досліджуваної проблеми полягає в тому, що, по-перше, дане питання недостатньо висвітлене в науковій літературі, а, по-друге, саме за Ю.Сас-Куїловського були закладені організаційні основи для подальшого розвитку Станіславської єпархії.

До призначення владикою Станіславської єпархії Ю.Сас-Куїловський виконував обов'язки єпископа-помічника Перемишльської єпархії. Слід зазначити, що його призначення викликало деяке здивування як у світських, так і в релігійних колах Галичини. Причина таїлася в “крамольному” молодечому житті владики. Зокрема, під час революції 1848–1849 рр. він двічі був арештований за виступи проти австрійського самодержавства в складі польських формувань. У 1849 р. у чині поручика воював у складі угорських формувань проти австрійських військ і під Темешарами потрапив у полон, після чого опинився в таборі інтернованих під Віднем, а потім у Шумаї [43].

Щоб звільнитися з табору, він записався добровольцем до турецького війська і в чині сотника відбув до Стамбула. Там невдовзі познайомився з французькими монахами з ордену св.Лазаря і під їх впливом вирішив стати священиком. З їх допомогою він відправив до Рима, щоб вивчати теологію. На французькому кораблі прибув до Марселя, де арештований, оскільки мав при собі фальшиві документи. З в'язниці його звільнив князь Адам Чарторийський, який опікувався польськими емігрантами, а особливо тими, які під час “весни народів” воювали проти Австрії за відродження Польщі.

З допомогою князя Ю.Сас-Куїловський дістався до Парижа, де саме тоді відомий релігійний діяч о. Іполит Терлецький засновував Східний

теологічний інститут. Одним із перших його студентів і став Ю.Сас-Куїловський. У 1894 р. він здобув ступінь магістра теології при духовній семінарії св. Сульпіція в Парижі і в тому ж році мав відбутися для місіонерської діяльності на Близький Схід [41, с.133]. Однак через брак коштів товариство Східних місій припинило своє існування, а о. Куїловському запропонували посаду ректора духовної семінарії на о.Корфі, куди він відмовився їхати через брак здоров'я.

У 1857 р. на прохання Перемишльського єпископа Г.Яхимовича, цісар нарешті зняв з о.Куїловського всі звинувачення за виступи проти монархії і він приїжджає до Перемишля й отримує призначення від владики на парафію в Руське Село [42, с.45].

У 1878 р. папа Лев XIII іменував о. Куїловського папським шамбеляном, а в 1882 р. він стає крилошанином Перемишльського капітулу. Після смерті о. д-ра І.Льницького о. Куїловського було призначено ректором Перемишльської духовної семінарії. На посаді ректора він пробув до 1887 р., оскільки на прохання єпископа Ю.Пелеша був призначений першим архіпресвітером у Станіславську єпархію. У Станіславі, за спогадами очевидців, він не міг звикнути до нових умов і тужив за Перемишлем. Тому зрадів, коли в 1890 р. Перемишльський єпископ І.Ступницький запропонував йому стати його помічником [63, с.24].

За підтримки місцевої польської шляхти папа Лев XIII іменував Ю.Сас-Куїловського 26 травня 1890 р. Перемишльським суфраганом із титулом єпископа Гефестенського [63, с.24]. Оскільки єпископ І.Ступницький був важкохворий, то фактичне управління єпархією здійснював єпископ-помічник Ю.Сас-Куїловський.

Зі смертю І.Ступницького шляхта й духовенство єпархії вважали, що главою Перемишльської єпархії цісар і папа призначать Ю.Саса-Куїловського. Однак цього не сталося. У серпні 1891 р. до Перемишля було переведено єпископа Ю.Пелеша, а Станіславським єпископом-ординарієм призначено Ю.Сас-Куїловського [3, арк.13]. Про це офіційно сповістила населення краю 8 серпня Станіславська консисторія, а 10 серпня – газета “Діло” [54, с.121]. Сама ж інсталяція єпископа відбулася аж 12 листопада 1891 р. [1, арк.6]. В урочистостях узяли участь численні гості: представники місцевої влади, весь капітул, а також “депутация руських мешканців міста”, від імені якої виступив місцевий купець Т.Стахович. Єпархіальне духовенство зустріло нового єпископа “за руським звичаєм” із хлібом-сіллю. Зі словами вдячності до нього від імені духовенства виступив о. С.Ленкавський. Після урочистого богослужіння єп. Ю.Сас-Куїловський улаштував прийом у єпископській палаті для представників місцевої влади, духовенства й вірних [1, арк.6].

Слід зазначити, що поляки теж брали участь у привітанні нового єпископа, оскільки сподівалися, що він буде підтримувати їхню політику в

питаннях національно-культурного життя. Зокрема, польська молодь утворила “живий коридор” від залізничної станції до єпископської палати. Однак вона помилилася у своїх сподіваннях, оскільки єпископ не втручався в політичні справи й завжди виступав як особа духовна [33, с.41; 39, с.69]. Цьому, напевно, сприяв його попередній життєвий досвід.

Перед новопризначеним єпископом постав ряд важливих завдань, що з'явилися наприкінці 80-х – на початку 90-х рр. у Станіславській єпархії. Їх необхідно було вирішувати в умовах, коли в українському національному русі відбувалися “глибинні процеси переорієнтації світогляду на розуміння національних вартостей” [4, с.15]. У зв'язку з цим змінюється позиція і УГКЦ, що було наслідком дії цілого ряду суспільно-політичних і соціально-економічних факторів. Суспільно-політичне життя в Галичині в цей період відзначалося певними чинниками:

1) на фоні українсько-польського суперництва в Галичині в 1890-х рр. необхідним стає чітке оформлення українського національного політичного проводу. “Ідея перетворення Східної Галичини в духовний центр українства звела український та польський рухи до однієї площини, зумовила зіткнення в рамках однієї провінції двох національних П'ємонтів”;

2) здійснюється перехід українського політичного проводу від старорусинів (стара партія, москвофіли), які спиралися на церковну ієрархію і “неохоче відмовлялися від династично-підданського типу мислення”, до народовців, які висунули ідею порозуміння з поляками та українську концепцію “органічної праці” [45, с.13–15];

3) відбувається “еволюція гр.-кат. церкви до національної програми, внаслідок чого розпадається її союз із русофілами, які... вичерпали свої можливості...” [4, с.15]. Вирішальне значення в цьому плані мало очищення “Св. Юра” (митр. капітулу), яке провів митрополит С.Сембратович, повернувши йому, як опорному пункту, попереднє значення центру українського національного руху галицьких українців [53, с.34];

4) відбувається зростання ролі й значення світської інтелігенції та політичних партій. При цьому товариство “Просвіта” “стало важливим фактором культурного прогресу..., готуючи майбутні кадри нового типу свідомої інтелігенції...” [36, с.19]. Однак, за деякими даними, у 1890 р. у Галичині не було жодного світського за походженням інтелігента – “всі вони були синами або внуками гр.-кат. священників або селян” [34, с.76];

5) на тлі скрутної соціально-економічної ситуації в Галичині поширюється вплив радикальної партії, яка вела активну організаційно-пропагандистську роботу серед українського селянства Станіславського, Коломийського й Косівського повітів [34, с.74; 40, с.49]; у ставленні до церкви “старі радикали” проголошували “раціоналізм у справах віри”, а “молоді” виступали проти “антипопівської політики” М.Павлика й за

відтягнення нижнього духовенства від верхівки УГКЦ та залучення його до радикального руху [34, с.75];

б) масова міграція та страйковий рух викликали невдоволення галицького намісника К.Бадені, який звинувачував греко-католицьке духовенство в “недбальстві і байдужості... до морального і релігійного падіння селян” [34, с.87].

Безперечно, нова історична ситуація зумовлювала цілий ряд важливих завдань, які постали перед Станіславським єпископом, з яких одним із найголовніших було організаційне зміцнення єпархії. Також необхідно було дбати про збереження провідної ролі церкви в суспільному житті краю за умов становлення системи політичних партій, які намагалися сформувати “новий тип галичанина – політично свідомого, активного, незалежного” [64, с.8].

Такі умови вимагали від єпископа продуманої системи заходів, які були б спрямовані на:

- 1) реформування діяльності церкви відповідно до погреб часу;
- 2) “оздоровлення та очищення” духовенства з метою пристосування його до нових умов життя;
- 3) зміцнення ролі церкви серед громадянства Станіславщини.

З цією метою вже у вересні 1891 р. владика видав свій перший Пастирський лист, у якому відзначав, що його головним завданням буде “подавати вам здорове зерно євангельської науки, мої святительські обов’язки для Вашого добра духовного совісно виконувати і єпархією тою по закону Божому і уставам Св. Церкви католицької по-батьківськи і з усією справедливістю управляти” [6, с.2]. Також єпископ чітко окреслив обов’язки духовенства, особливо наголошуючи на особистому прикладі священників, організації різних церковних братств, вихованні молоді й боротьбі з “невір’ям, вільнодумством і легковаженням правд об’явлених і законів Св. Церкви”, яке, “на жаль, вже і під сільські стріхи своїх провідників висилає” [6, с.2–7]. У зверненні “До Возлюблених Дієцезан” закликає вірних шанувати й слухатися влади церковної й світської, співпрацювати зі священниками [6, с.7–9].

Відбулися деякі зміни і в складі капітулу, а у квітні 1894 р. папа нарешті затвердив статут Станіславського капітулу [17, с.63–65]. Однак єпархія й надалі залишалася територіально невизначеною, хоча це питання порушувалося послом Брилинським у листопаді 1891 р. на сесії Державної Ради. Щоправда, у грудні 1891 р. Ю.Сас-Куїловському намісництво дозволило асигнувати 7 тис. золотих ринських на потреби єпархії [1, арк.21]. Таким чином, хоч і було створено організаційно-правові основи для діяльності єпархіальних органів, усе ж не було для цього міцної економічної бази.

У цей же час назріла потреба реформувати в УГКЦ обряд і зміцнити її організаційну структуру. Ці питання розглядалися на Провінційному Синоді, який проходив із 24 вересня до 8 жовтня 1891 р. у Львові. У ньому брали участь 160 отців під керівництвом трьох єпископів і головуванням апостольського делегата А.Часка. Від Станіславської єпархії брали участь Ю.Сас-Куїловський і 32 священники. Однак владики не проявляв під час засідань значної активності [8, с.248; 47, с.218].

Синод ствердив католицьку віру й вірність УГКЦ Апостольському Престолу, а також упорядкував кількість релігійних свят і постів, узгодив справи церковного судівництва й літургій. Під час дискусій чітко проглядалися серед учасників синоду два табори: консервативний і радикальний. Перші повели “сильну боротьбу за священницький celibat, Часослов та юліанський церковний календар”, а другі чинили цьому опір і домагалися змін [8, с.248]. У цілому рішення синоду сприяли подальшому зміцненню внутрішнього життя УГКЦ та її зв'язків із Римом.

Після синоду владики Ю.Сас-Куїловський проводить візитації у своїй єпархії з метою сприяння організаційному її зміцненню й наведенню літургійної дисципліни. Проводити візитації вимагав і намісник Галичини, щоб “воювати” проти радикалів. Втручання намісника в справи церкви викликало невдоволення владики, який, за словами очевидців, “негодував і прилюдно нарікав, кажучи, що не буде жандармом намісника. Від тієї пори не злюбив урядовців – від найвищого до найнижчого. І хоч польська шляхта сподівалася, що в особі єпископа матиме сліпе оруддя для проведення своїх планів – то єпископ скоро зорієнтувався в тенденціях шляхти і на всі її скарги та доноси остався глухий, а навіть не раз по таких дописах відзначував деяких священників” [47, с.218]. Але це не означало, що єпископ не боровся з радикалами. Наприклад, у листопаді 1891 р. він поставив свій підпис під спільним Пастирським листом учасників конференції Австрійського єпископату, в якому, зокрема, говорилося, що радикали “щораз грізніше снують напротив себе християнські та не християнські погляди на світ і боряться завзято про будучність народів...”. У цій “боротьбі за душі” пропонувалося для активної протидії “невірству” протиставити церковні братства, християнське виховання в сім'ї, видавництво католицьких книжок і часописів [10, с.2–9].

Специфічне становище УГКЦ у 90-х рр. XIX ст. полягало в тому, що вона, відіграючи винятково важливу роль у національному відродженні, стала поступово втрачати своє головне призначення. Беручи участь у національному русі, частина духовенства почала трохи байдуже ставитися до виконання своїх пастирських обов'язків і часто вважала себе більше громадськими діячами, ніж служителями Бога. Підупалий престиж релігії серед світської інтелігенції й селянства змусив ієрархів УГКЦ

вдатися до наведення порядку серед священників. Крім того, в основі активного антиклерикалізму радикалів лежала гостро відчута потреба частини української інтелігенції цілковито звільнитися від опіки церкви. Протягом 90-х рр. національний рух зазнав радикальних метаморфоз, які назавжди змінили співвідношення світських і релігійних сил [60, с.82–87].

Єпископ Ю.Сас-Куїловський мав власне розуміння ролі церкви в галицькому суспільстві. Намагаючись абстрагуватися від польських впливів і протистояти антиклерикалізмові радикалів, він зосередив увагу на виконанні душпастирських обов'язків священниками й на моральному вдосконаленні вірних як на засобі збереження християнської моралі в галицькому суспільстві. Крім візитацій, цьому сприяли і його пастирські листи до духовенства й вірних. Так, у Пастирському листі “Про Святий великий піст Чотиридесятиці” (від 14 лютого 1892 р.) він наголошував на значенні Великого посту як засобу духовного вдосконалення [5, с.2]. Однак, крім цього, єпископ виступав і за поборювання впливів радикалів і москвофілів із метою зміцнення позицій церкви. У грудні 1892 р. було видано спільний Пастирський лист Галицького єпископату, який зобов'язував духовенство слідкувати за поширенням і забороняти вірним читати радикальні газети “Народ” і “Хлібороб” та москвофільську “Галицьку Русь”, оскільки перші дві “виступають вороже супроти св. віри. Церкви і священства”, а остання – супроти Ієрархії церковної католицької, а в кінці більшої прихильності до церкви східної нез'єдненої”, що може “в народі нашому охолодити прив'язання до св. Католи. Церкви, захитати з'єднання з Римом, засіяти рівнодушність релігійну, а навіть ослабити патріотичні почуття Русинів” [13, с.2–3]. Таким чином, церква з народовських позицій намагалася вплинути на поширення радикалізму й москвофільства, максимально обмежити їх вплив на народ, щоб у такий спосіб зміцнити свої позиції.

Церква дбала і про освіту народу, про що свідчить спільне розпорядження митрополита і єпископських ординаріїв, яким було зобов'язано священників уживати “чисту русько-народну мову і етимологічно-фонетичний правопис” [13, с.3–4]. Це мало на меті наблизити духовенство, яке часто використовувало польську чи російську мову, до народу.

Слід відзначити, що в середовищі радикалів також велися дискусії про те, як ставитись до церкви. Лише в результаті компромісу між “старими” й “молодими” радикалами в програмі-максимум проголошувався “раціоналізм у справах віри”, а програма-мінімум вимагала “усунення з науки шкільної всякого догматизму” й популяризації “здобутків позитивного всесвітнього знання”. Однак “молоді” радикали критикували формулу “раціоналізм у справах віри”, яка, на їхню думку, передбачала не свободу сумління, відокремлення церкви від школи й держави, а пропаганду релігії й поборювання “попівства”, через що “партія протипанська, партія

демократично-політична стала переминюватися в протипопівську релігійну секцію” [35, с.254].

На противагу поширенню раціоналізму й соціалістичних ідей УГКЦ намагається проводити масові заходи, які б сприяли зміцненню її позицій та моралі в суспільстві. Так, у липні 1893 р. за благословенням Папи Римського в Кракові відбулося перше католицьке віче, метою якого було “розбудження і скріплення духу католицького у всіх станах суспільства нашого” [16, с.81]. Брала участь у цьому вічі й представники духовенства та вірні Станіславської єпархії. Рівно через три роки, у липні 1896 р., було проведене II католицьке віче у Львові, метою обговорення якого були “всі суцї недостатки в положенні цілої суспільності” та було приділено значну увагу “соціально-економічним справам”, щоб “усунути, що несправедливе і зарадити біді, як показує наука християнська” [23, с.42]. Проведенням католицьких віч ієрархи УГКЦ намагалися винести існуючі проблеми для широкого обговорення й вирішення їх відповідно до вимог “християнської науки”, щоб тим самим “вибити ґрунт з-під ніг” соціалістичної пропаганди. Крім віч, практикувалися й інші заходи. Зокрема, у 1891–1898 рр. активно діяло створене в 1891 р. “Товариство св. апостола Павла”, проводилися численні реколекції для духовенства й місії для вірних [12, с.171; 26 с.90; 29, с.88].

Разом із тим, єпископ Сас-Куїловський сприяв розвитку братств тверезості, в яких вбачав засіб духовного вдосконалення. З цією метою в листопаді 1896 р. він навіть звернувся з Пастирським листом “Про братства тверезості”, в якому роз’яснював правила вступу до братства й обов’язки його членів, а також наводив Статут братства тверезості Станіславської єпархії, затверджений Апостольським Престолом [24, с.101–108]. Загалом братства тверезості в єпархії сприяли викоріненню, особливо на селі, такого соціального зла, як пияцтво.

Приділяв єпископ значну увагу і зв’язкам із Римом, які базувались на ідеї єдності церкви. Специфічною рисою цієї єдності було підкреслення вірності Апостольському Престолу й підкреслення “питоменності” Руського обряду. Це яскраво проявилось під час святкування двох ювілеїв: папи Лева XIII у 1893 р. і 300-річчя Берестейської унії. Під час аудієнцій делегацій із Галичини в папи було висловлено ідею, що саме УГКЦ “прикличе некатолицький світ до єдності зі Святою Єдиноапостольською Римською Церквою”. Цю ідею підтримав сам папа, який зобов’язав греко-католицьку ієрархію “стерегти чистість і непорушність нашого обряду, оскільки він є старовинний, хороший і величавий, і через нас надіється повернути Схід до лона Св. Католицької Церкви”, а з іншого боку, наполягав, щоб “наш обряд не залишався мертвим”, для чого “не порушуючи природності і цілості його оживляти практиками релігійними...” [16, с.94, 98–99]. Прихильником цієї ідеї був і єпископ

Ю.Сас-Куїловський, який “виголосив знаменну промову перед Папою” [8, с.219]. Однак були й противники такої ідеї. Так, у червні 1893 р., коли руська делегація поверталася з Рима, на залізничній станції у Відні москвофільська й радикальна молодь обкидала тухлими яйцями митрополита С.Сембратовича та єпископа Ю.Сас-Куїловського, яких звинувачували в співпраці з Ватиканом на шкоду УГКЦ, оскільки митрополит хотів запровадити celibat [56, с.86, 98].

Піднесенню релігійних почуттів віруючих мали сприяти відзначення 300-річчя Берестейського порозуміння й запровадження свята Кирила й Мефодія. На думку членів оргкомітету, святкування ювілею мало засвідчити, що “єсьмо рівно щирими, горячо свою Отчизну люблячими Русинами, як і вірними ісповідниками Св. Католицької Церкви, видячи наші духовні і народні сокровища та ідеали забезпечені під щирим а кріпким покровом Св. Ап. Престола і в Церкві Католицькій” [9, с.7]. У липні 1895 р. побачив світ спільний Пастирський лист “Про ювілей унії”, в якому відзначалось історичне значення унії, яка “становить епоху в нашім життю церковнім і національнім” [21, с.81]. У жовтні 1895 р. делегація з єпархії відвідала папську столицю, а в жовтні 1896 р. у Станіславі відбулися урочисті богослужіння.

З метою розширення впливу УГКЦ на теренах Буковини в жовтні 1894 р. Буковинський деканат було поділено на два: Чернівецький і Сучавський [17, с.124]. Крім того, розформовано Галицький деканат і створено Єзупільський [62, с.200].

Майже за 10 років (1887–1896) кількість віруючих у Станіславській єпархії зросла на 53219 чол. В середньому щороку в кожній парафії кількість віруючих збільшувалась на 130 чол. Якщо врахувати, що на одну парафію припадало в середньому 1730 віруючих, то основним джерелом збільшення кількості віруючих був природний приріст (табл.1).

Важливим чинником суспільного життя в межах Станіславської єпархії був розвиток церковних товариств, які ставили перед собою різні завдання. Одне з них – Товариство дяків Станіславської єпархії, – створене ще за єпископства Ю.Пелеша, у квітні 1892 р. налічувало 35 дяків – членів товариства, а в 1894 р. – 250 дійсних членів зібрали близько 1500 злр. капіталу [17, с.39]. З 1895 р. це товариство почало виплачувати допомогу для “убогих або знемоцілих” членів свого об’єднання. Крім взаємодопомоги, воно займалося іншими важливими справами. У 1894 р. було започатковано “курс науки дяковства в Станіславі”. А товариство св. апостола Петра (створене 1896 р.) надавало допомогу “убогим русько-католицьким церквам”.

Таблиця 1.

ДИНАМІКА РОЗВИТКУ СТАНІСЛАВСЬКОЇ ЄПАРХІЇ В 1887–1896 рр.

№ п/п	Деканати	1887 рік ¹				1890 рік ²				1896 рік ³			
		парафій	священників	монахів ЧСВВ	віруючих	парафій	священників	монахів ЧСВВ	віруючих	парафій	священників	монахів ЧСВВ	віруючих
1	Богородицький	21	26	-	38358	21	26	-	38717	21	-	-	39675
2	Букочинський	16	18	1	21349	16	19	1	21349	-	-	-	-
3	Чернівецький	-	-	-	-	-	-	-	-	7	8	-	7404
4	Бучацький	22	26	-	32936	22	22	-	33063	23	13	-	16820
5	Галицький	20	22	-	26491	20	23	-	26491	-	-	-	36298
6	Єврейський	-	-	-	-	-	-	-	-	17	17	-	-
7	Городишківський	22	28	-	42322	22	25	-	42322	22	26	-	24380
8	Гусятинський	20	33	-	37778	29	36	-	39786	29	34	-	44936
9	Жуковський	21	23	-	33166	21	23	-	34744	21	24	-	43708
10	Заліщицький	23	29	-	42546	23	30	-	40546	23	30	-	37267
11	Колембівський	23	36	-	42985	23	28	-	46329	23	28	-	44938
12	Косівський	21	25	-	47166	22	26	-	50203	22	29	7	50900
13	Кудрицький	26	30	-	38275	26	34	-	46494	26	33	1	52078
14	Пістинський	20	25	-	46173	20	26	-	46172	20	24	-	51081
15	Сокальський	24	29	1	45600	24	29	1	48341	21	26	-	45646
16	Сватківський	22	26	-	42748	22	26	-	46285	24	29	2	52242
17	Славський	21	26	-	28550	21	23	-	44761	22	26	-	49322
18	Тлумачинський	20	24	-	31503	20	24	-	32116	21	26	-	23004
19	Тлумачинський	17	20	1	25197	19	20	1	27007	18	21	1	36773
20	Устатинський	19	24	-	31719	19	23	-	32293	20	24	-	27955
21	Червоногородський	24	30	-	45268	24	32	-	45881	24	32	-	36209
	Разом	435	520	3	780937	435	521	3	446156	435	512	14	834156

¹ Schematismus universi cleri greco-catholicae dioecesis Stanislavopolitensis pro Anno Domini 1887. – Stanislavopolis, 1887. – 252 s.

² Шематизмъ всего клира греко-католической епархїи Станиславовской на рокъ Божїй 1890. – Станиславъ, 1890. – 282 с.

³ Шематизмъ всего клира греко-католической епархїи Станиславовской на рокъ Божїй 1896. – Станиславъ, 1896. – 206 с.

Активну релігійно-місійну діяльність проводили на теренах єпархії чернечі чини. Тільки впродовж 1892–1898 рр. у трьох галицьких єпархіях було засновано й діяло понад 80 осередків Чину Сестер Службниць Пречистої Діви Марії [28, с.33]. Зокрема, у 1898 р. було створено осередок сестер-службниць у Печеніжині й засновано монастир василіанів у селі Михайлівці Кудринецького деканату.

За єпископства Ю.Сас-Куїловського було капітально відремонтовано катедральний собор. У 1893 р. єпископський ординаріат видав розпорядження “Про збирання добровільних пожертвувань на прикрашення Церкви Воскресіння в Станіславі” [29, с.110]. Протягом 1893–1898 рр. було зібрано на ремонт 42485 злр., однак частка пожертвувань із самої єпархії складала лише 10 тис. злр., решту суми надали інші жертводавці, зокрема єпископ – особисто пожертвував 15 тис., з державної казни надійшло 10 тис. [29, с.III].

Сприяв єпископ і розвитку освіти. Зокрема, у 1893 р. ординаріат зоб’язав духовенство підтримати товариство “Шкільна поміч” у Станіславі, завданням якого було “християнське виховання, нагляд і надання моральної та матеріальної допомоги вбогій руській молоді всіх шкіл публічних в Станіславі” [15, с.76]. Це розпорядження мало на меті відвернути загрозу поширення радикальних і соціалістичних ідей серед учнівської молоді. Ординаріат також підтримав видавництво проф. В.Насальським “Бібліотеки для руської молоді”. Крім того, у липні 1898 р. була розроблена “Інструкція і плани до науки релігії в школах народних і виділових”. У червні 1899 р. Крайова шкільна рада видала постанову, за якою, отець-катехит мав право впливати на оцінку з “обичаїв” (наука релігія), що мало на меті “викликати спільне содійствованне церкви і школи народної проти об’яв деморалізації, яка нераз з причин недостатку світлої моральної опіки шириться межі молодежю, котра уже вийшла із школи...” [31, с.67]. Водночас ординаріат беззастережно підтримав прохання Ради товариства “Руська бурса реміснича і промислова в Львові” про збір коштів на підтримку бурси, оскільки це мало посприяти “зросту економічного біту” народу [30, с.46]. Таким чином, у галузі освіти єп. Ю.Сас-Куїловський проводив вдалі й необхідні заходи, спрямовані на виховання релігійної молоді, яка би дбала про зростання “економічного біту” й зміцнення впливу церкви в народі.

Єпископський ординаріат отримував значну підтримку з боку Товариства взаємних обезпечень “Дністер”, у Львові, яке стало однією з найповажніших підприємницьких установ, постійного мецената українського національного руху в Галичині. Так, починаючи з 1894 р., товариство жертвувало значні суми на церковні потреби, передаючи кошти “на допомоги надзвичайні для вдов і сирот по священниках”, “на бла-

мога для півців церковних” і т.д. Зокрема, у 1895 р. у Станіславській єпархії було застраховано 226 церков (з 758 існуючих) і 161 приходський будинок (з 433 існуючих), а в 1896 р. – уже 331 церкву й 230 приходств [25, с.122–123].

Намагався єпископ Ю.Сас-Куїловський впливати й на таку болючу проблему, як еміграція. Зокрема, у лютому 1892 р. єпископський ординаріат видав розпорядження про стримання еміграції селян до заморських країв, а згодом про попередження еміграції в Росію та Бразилію; при цьому єп. ординаріат попереджував бажаючих про майбутнє небезпечне становище в еміграції [11, с.22]. Усе ж таки з другої половини 90-х рр. еміграція з Галичини посилюється. Для захисту прав переселенців було створене в 1890 р. Товариство св. Рафаїла, підтримку якому висловлював і Станіславський єпископ.

Прагнучи посилити роль церкви в житті галицького громадянства, єпископ у 1896 р. видав розпорядок про скликання в Станіславі в 1897 р. Першого Єпархіального Синоду [8, с.219]. Собор відбувся 29–30 вересня 1897 р. На ньому було затверджено, оголошено й надано до виконання рішення Львівського Провінційного Синоду, причому особлива увага зверталася на проведення деканальних соборчиків, поведінку священників і сплату парохами 1/3 своїх доходів своїм співробітникам. Наприкінці було оголошено декрет папи Лева XIII про затвердження рішень Львівського Провінційного Синоду [49, с.4–5]. Отже, проведення I Станіславського Дісцезального Синоду в 1897 р. мало на меті затвердити рішення Львівського Провінційного Синоду 1891 р., впровадити їх у життя, щоб тим самим утвердити позицію церкви в суспільстві й протистояти ворожим Церкві впливам.

30 серпня 1899 р. єпископ Ю.Сас-Куїловський був призначений цісарем Францом Йосифом I і затверджений папою Левом XIII митрополитом УГКЦ. У своєму останньому Пастирському листі до вірних і кліру Станіславської єпархії він подякував за співпрацю священникам і за розуміння вірних, попросив “повинуватися так само приказам Достойного Наслідника Мого, оказувати Йому щирю вірність і любов синовну і користати радо з Його спасительних настанов”. Також владика висловив декілька порад:

1) “пам’ятайте, що сповідувана Вами Віра католицька є єдина, правдива та єдиноспасительна, та що поза церквою католицькою Спасителя нема і не може бути”;

2) “не дайтеся обманути ніякими примхливими науками і блудними теоріями новітніх апостолів брехні і невір’я, які як вовки в овечій шкурі вдираються нераз до стада Христового, щоби вірних спровадити на дорogu ересі і безбожжя”;

- 3) “виховуйте в християнському дусі молоде покоління”;
- 4) “в суспільному житті стережіться поділу на партії, всякої ворожечі та незгоди”;
- 5) “стійте твердо в єдності зі Св. Церквою Римською...”;
- 6) “завжди виказуйте традиційну вірність для Його Величства Цісаря Австрійського”;
- 7) “душпастирів ваших вважайте за своїх Отців духовних” [52, с.1–3].

У цих порадах-“застереженнях” повністю знайшла відображення ідея про пастирське служіння народів, яку протягом свого єпископства намагався реалізувати єпископ Ю.Сас-Куїловський. Цю ідею він розвивав і на митрополитичому престолі аж до смерті 4 травня 1900 р. За словами дослідників, “з Митрополитом Юліаном зійшла у могилу людина з бурхливою молодістю: ідеаліст, добре вихований і обізнаний з життям, він дуже любив свою Церкву і обряд. Митрополит Ю.Сас-Куїловський як священник і єпископ був лагідної вдачі, побожний і смиренний, добросердний і милостивий до бідних, був меценатом різних добрих ініціатив. Після випробувань молодості не втручався в політику ані місцеву, ані загальнодержавну, будучи лояльним до Габсбурзької монархії й вірним Ап. Престолові й католицькій ідеї взагалі” [46, с.335]. Він “був добрим пастирем і в плані організації Єпархії має незаперечні заслуги” [59, с.289]. Радянська ж історична наука відзначала, що єпископ Ю.Сас-Куїловський “своєю діяльністю не приніс ніяких зрушень” [36, с.11], тимчасом як конкретно-фактичний матеріал свідчить, що за час єпископства Ю.Сас-Куїловського в Станіславській єпархії були закладені міцні основи для кількісного та якісного розвитку. Сам єпископ був взірцем добросовісного пастирського служіння, не втручався в політику, підтримував добрі відносини з місцевими й центральними органами влади, Апостольським Престолом, що позначалося на відносинах як зі священниками, так і з вірними.

1. Центральний державний архів України у Львові, ф.146, оп.50, спр.164.
2. Там само, ф.201, оп.3а, спр.358.
3. Там само, ф.258, оп.7, спр.353.
4. Аркуша О.Г. Українське представництво в Галицькому сеймі (1899–1901 рр.): Автореф.канд. дис. – К., 1997. – 25 с.
5. Архирейське послання Єп. Ю.Куїловського про св. великий Піст Чотирнадцятиці, дане 14 лютого 1892 р. – Станіславів: З друкарні І.Данкевича, 1892. – 3 с.
6. Архирейське послання Єп. Ю.Куїловського до Пречесного Кліру і Вірних Єпархії Станіславівської, дане у 21 неділю по Сошествію св. Духа 1891 р. – Станіславів: Накл Єп. Орд., 1886. – 11 с.
7. Борис В.О. З історії української трудової еміграції з Галичини в Бразилію в 90-х роках XIX ст. // Український історичний журнал. – 1970. – №8. – С.68–71.
8. Великий А.Г. З літопису християнської України: Церковно-історичні радіолекції з Ватикану. – Рим, 1979. – Т. VIII (XIX ст.). – 217 с.

9. Відозва Комітету з обходу 300-літнього ювілею Берестейської Унії. – Львів: З друкарні НТШ, 1894. – 8 с.
10. Вісник Станіславської Єпархії. – 1892. – Ч.І.
11. Вісник Станіславської Єпархії. – 1892. – Ч.ІІ.
12. Вісник Станіславської Єпархії. – 1892. – Ч.Х.
13. Вісник Станіславської Єпархії. – 1893. – Ч.І.
14. Вісник Станіславської Єпархії. – 1893. – Ч.ІІІ.
15. Вісник Станіславської Єпархії. – 1893. – Ч.VI.
16. Вісник Станіславської Єпархії. – 1893. – Ч.VII.
17. Вісник Станіславської Єпархії. – 1894. – Ч.ІІ.
18. Вісник Станіславської Єпархії. – 1894. – Ч.V.
19. Вісник Станіславської Єпархії. – 1895. – Ч.ІІІ.
20. Вісник Станіславської Єпархії. – 1895. – Ч.VI.
21. Вісник Станіславської Єпархії. – 1895. – Ч.VIII.
22. Вісник Станіславської Єпархії. – 1896. – Ч.V.
23. Вісник Станіславської Єпархії. – 1896. – Ч.VI.
24. Вісник Станіславської Єпархії. – 1896. – Ч.XI.
25. Вісник Станіславської Єпархії. – 1896. – Ч.XII.
26. Вісник Станіславської Єпархії. – 1897. – Ч.VI.
27. Вісник Станіславської Єпархії. – 1897. – Ч.VIII.
28. Вісник Станіславської Єпархії. – 1898. – Ч.IV.
29. Вісник Станіславської Єпархії. – 1898. – Ч.XII.
30. Вісник Станіславської Єпархії. – 1899. – Ч.V.
31. Вісник Станіславської Єпархії. – 1899. – Ч.VII.
32. Вісник Станіславської Єпархії. – 1899. – Ч.VIII.
33. Грабовецький В. Сторінки літопису Івано-Франківського Катедрального Собору Святого Воскресіння. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1999. – 79 с.
34. Грицак Я.Й. “Молоді” радикали в суспільно-політичному житті Галичини // Записки НТШ. – Львів, 1991. – Т.СХХІІ. – С.71–110.
35. Грицак Я.Й. І.Франко та М.Павлик про роль греко-католицького духовенства у суспільно-політичному житті Галичини // Секуляризація духовного життя на Україні в епоху гуманізму і Реформації: Збірник наукових праць. – К.: Наукова думка, 1991. – С.245–263.
36. Документи розповідають (Про антинародну діяльність уніатської церкви на Прикарпатті і Закарпатті, про боротьбу народних мас проти гніту католицької церкви) / Наук. ред. і передм. канд. іст. наук Ю.Ю.Сливки. – Ужгород: Карпати, 1971. – 189 с.
37. Жерноклеєв О.С. Український соціал-демократичний рух в Галичині в кінці ХІХ – поч. ХХ ст. (1899–1948 рр.): Автореф. канд. дис. – Чернівці, 1995. – 22 с.
38. Зуляк І.С. Діяльність товариства “Просвіта” у національно-культурному відродженні українського народу Східної Галичини (друга пол. ХІХ – поч. ХХ ст.): Автореф. канд. дис. – Чернівці, 1997. – 25 с.
39. Ісаїв П. Історія міста Станіслава // Альманах Станіславської землі. – Нью-Йорк–Торонто–Мюнхен, 1975. – Т.1. – С.32–102.
40. Кравець М.М. Початок робітничого руху в Східній Галичині // З історії західноукраїнських земель. – К.: АН УРСР, 1958. – Кн.3. – С.23–61.
41. Луцький І. Створення Станіславської (Івано-Франківської) єпархії Української Греко-католицької церкви: Вид. 2-ге. – Івано-Франківськ, 2001.

42. Маяковский С. Три Синодальні Архієреї. – Львів, 1932.
43. Маяковский С. Другий єпископ Ю.Сас-Куїловський // Нова зоря. – 1935. – Ч.31.
44. Мельничук П. Владика Григорій Хомишин. – Львів: Місіонар, 1997. – 416 с.
45. Мудрий М.М. Українсько-польські відносини в Галичині у 1867–1890 рр. Політичний аспект: Автореф. канд. дис. – Львів, 1997. – 26 с.
46. о. Мудрий С. Нарис історії Церкви в Україні. – Рим-Львів, 1995. – 404 с.
47. о. Назарко І.І. Київські і галицькі митрополити. – Торонто: вид-во оо. Василян, 1962. – 271 с.
48. Пастирський лист Пресв. Єпископату Австрійського до всіх вірних католиків Австрії в справі виборів до Думи Державної (дано в січні 1896 р.) – Станіславів: Накл. Єп. Орд., 1896. – 8 с.
49. Пастирський лист Єп. Ю.Сас-Куїловського про Синод Діїцезальний, даний 5 жовтня 1897 р. – Станіславів: Накл. Єп. Орд., 1897. – 7 с.
50. Пастирський лист Галицького Єпископату про 50-літній ювілей скасування кріпацтва. – Львів: Типографія Ставропігійська, 1898. – 8 с.
51. Пастирський лист. Єп. Ю.Сас-Куїловського з поводу 50-літньої річниці панування Єго Величства Наймилостивішого Цісаря Нашого Франца Йосифа I (дано 4 жовтня 1898 р.) – Станіславів: Накл. Єп. Орд., 1898. – 3 с.
52. Пастирський лист Єп. Ю.Куїловського до вірних і духовенства єпархії від 25 червня 1899 р. – Станіславів: Накл. Єп. Орд., 1899. – 3 с.
53. Петрів Р.В. Проблеми українсько-польських відносин у Східній Галичині (XIX–поч. XX ст.). – Коломия: Вік, 1996. – 47 с.
54. Полєк В. Нарис історії Івано-Франківської Єпархії // Шематизм Івано-Франківської Єпархії. – Івано-Франківськ, 1995. – С.99–156.
55. Росович В. Що таке унія. – Львів: Вільна Україна, 1946. – 48 с.
56. Сергієнко Ю.Г. Етика лівого радикалізму в суспільно-політичному житті України з початку XX ст. до 60-х років: Автореф. канд. дис. – Львів, 1994. – 24 с.
57. Стефанович О. та ін. Висвітлення до історії Львівських Синодів з років 1891 і 1897. – 2-е вид. – Львів: Накл. І.Кудлака, 1924. – 41 с.
58. Спільний пастирський лист Митрополита С.Сембратовича, Єпископа Перемиського Ю.Пелеша і Єпископа Станіславівського Ю.Сас-Куїловського, даний 23 квітня 1895 р. – Львів: З типографії Ставропіг. Ин-та, 1895. – 20 с.
59. о. Федорів Ю. Історія церкви в Україні. – Торонто, 1967. – 362 с.
60. о. Химка І. Греко-Католицька Церква і національне відродження у Галичині (1772–1918) // Ковчєк. – Ч.1. – Львів: Ін-т історії Церкви, 1993. – С.67–100.
61. Чинности і рішення руского провінціального Собора в Галичині одбувшєгося в Львові в році 1891. – Львів: Накл. Митр. Орд., 1896. – 272 с.
62. Шематизм всєчесного клира Єпископської дієцєзії греко-католичнскої Станиславовскої на рок Божій 1886. – Львовь: Типографія Ставропіг. Ин-та, 1886, Станіславів: Накл. Єп. Орд. з печатни І. Данкевича, 1887–1900.
63. Шематизм всєчесного клира Єпископської дієцєзії греко-католичнскої Станиславовскої на рок Божій 1887. – Львовь: Типографія Ставропіг. Ин-та, 1887, Станіславів: Накл. Єп. Орд. з печатни І. Данкевича, 1887–1900.
64. Шкраб'юк П.В. Михайло Павлик і радикальна партія: Автореф.канд. дис. – Львів, 1995. – 22 с.

The article is dedicated to the investigation of a very important historical problem which concerns the formation, development and spiritual life of greek-catholic church in